

I nazistikani vrama and-e Baltiko thema

Michael Zimmermann

Jekh dikxotomikani karateristika le persekuciaki | Mobilo trupe mudaripnaske | Latvia | Estonia | Auschwitz-Birkenau

➤ *And-e Baltiko Thema o mudaripen le romengo astarda te kerel pes sigo palal o germanikano atako and-o 1941. SS thaj e germanikane militarja mudarde le romen save pele lenge and-e vasta. Maj pala' kodo, kana e mobile force sas paruvde and-e bešutne/stacionaro unitetura/trupe thaj barjarde le policiake trupenca, von gele maj dur kasave butjasa ažutipnasa katar autoritetura e civilo uštavipnaske. And-i Estonia numaj 5 k-o 10 procentja andar i romani populacia anglal e maripnastar ačhili živdi palal o germanikano uštavipen.*

ANGLOALAV

Le germanikane atakos p-i Sovietikani Unia thaj p-e Baltiko Thema and-o milaj le beršesko 1941 sas lesdekatat o anglunipen o karaktero jekhe rasistikane maripnaske vaš o vidžavipen thaj eksterminacia/mudaripen. Vaš kadaja kampania sas kerde štar task force (“Einsatzgruppen”) – mobilo mudaripnaske trupe le SS (“Schutzstaffel”, protektiveo squadrono). E “Einsatzgruppen” khetanes e SS trupneca, e germanikane militarjenca thaj e civilo okupimaske forcenca mudarde le romen save pele ande lenge vasta, ama na rodine len sa kodole zorasa sar kerde le židovjenca thaj le komunisturenca. Ama, kana e “Einsatzgruppen” sas paruvde ande lokalo thanjarde trupe le Sekuritetake Policiaki (“Sicherheitspolizei”) thaj sas barjarde le trupenca le Germaniakane Ordinoske Policiake (“Ordnungspolizei”), sar and-o sasto Baltiko regiono, von astarde te mudaren sistematik le romen. Andar 1941 k-o 1943, ande Latvia probabil ke dopaš andar e 3800 roma

I UŠTAVDI/OKUPIME SOVIETIKANI UNIA, TOMNA 1942

Ill. 1 (pal Kenrick/Puxon 1995, p. 88, Zimmermann 1999, p. 141)

sas mudarde. And-i Estonia, maj but sar 90 procentja andar e 750-850 roma sas mudarde. O kazo le Lituaniako mangel avinde investigacie, ama e istorikura patjan ke i maj bari majoriteta le romane populaciaki savi živelas othe sas puškime. Maj but, and-o anglunipen le beršesko 1944, 2000-3000 roma sas deportime k-o Auschwitz-Birkenau katar Belarus thaj Lituania.

JEKH DIKXOTOMIKANI KARATERISTIKA LE PERSEKUCIAMI

I Nacional Socialistikani persekucia le romengi sas bazime pe koncepcia ke e

phiravipnas (komportamentos) le socialo grupurengo si les o kokalo and-o biologiko perametrja thaj and-e genetikane faktorja. Dikhindoj e romen, kadale rasistikane definician si lan duj karateristike specifiko: o anglutno targeto le persekuciako le “gypsyurengi” and-

i Germania sas o šajutno “Zigeunermischlinge”, e “gypsyura” e “xamime rateske” save, pala' sar phenel e teorije le rasialo higienistoske Robert Ritter, “lile aver drom katar lengi biologiko natura”. E thaneske politike na lenas and-o dikhipen le tikne grupurjen e phi-

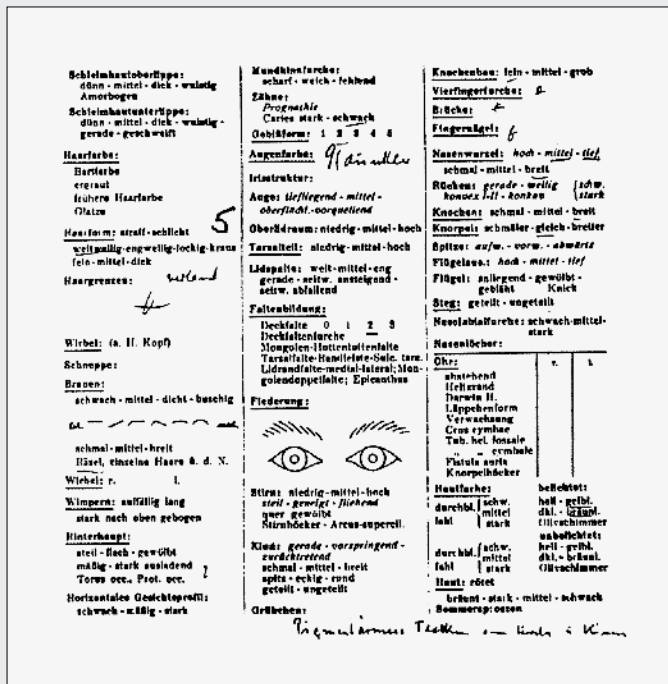
Jekh dikxotomikani karateristika le persekuciaki

Mobilo trupe mudaripnaske

Latvia

Estonia

Auschwitz-Birkenau

4.8.41 i anevsy	362 Juden, 41 Jüdinnen, 5 russ. Komm. 14 lit. Kommunisten	422
5.8.41 samainai	213 Juden, 66 Jüdinnen	279
7.8.41 Utaha	483 " , 87 " , 1 Litauer, war Leichenfledderer an deutschen Soldaten	571
11.8.41 Umberge	620 Juden, 82 Jüdinnen	702
9.8.41 Kauen-Fort	484 " , 50 "	534
11.8.41 i anevsy	450 " , 48 " , 1 lit. 1 russ. K.	500
13.8.41 Algtus	617 " , 100 " , 1 Verbrecher	719
14.8.41 Jonava	497 " , 55 "	552
15. und 16.8.41 Hokiskis	3200 Juden, Jüdinnen und J-Kinder, 5 lit. Komm., 1 Pole, 1 Artimane	3207
9. bis 16.8.41 samainai	294 Jüdinnen, 4 Judenkinder	298
27.8. bis 14.8.41 Hokiskis	493 Juden, 432 Russen, 56 Litauer (alles aktive Kommunisten)	981
18.8.41 Kauen-Fort IV	698 Juden, 402 Jüdinnen, 1 Jolin, 711 Intell.-Juden aus dem Ghetto als Repressalie für eine Sabotagehandlung	1 812
19.8.41 Umberge	290 Juden, 255 Jüdinnen, 1 olitr. 56 Judenkinder, 1 russ. Kommunist	645
22.8.41 Lüneburg	1 russ. Komm., 5 Letten, dabei war 1 "Ordner, 1 russ. (ardist), 1 olitr., 5 Litauer, 1 Lituaner, 1 Zigeunerkind, 1 Jude, 1 Jüdin, 1 Arbeiter, 2 olitruke (ce/Rugnia-berufung in Lüneburg)	21

- total: 16 152

III. 3
Jekh "Einsatzgruppe"-ngo lacharipen reportosko 1, 152 manušo mudarde, inklusiv roma.
(katar Kenrick/Puxon)

rutne romenge, save prandesarenas pes numaj maškar pende , thaj sas klasifime sar "rasialo šuže". Ama, and-e thema uštavde e Germaniatar i aver/reverso politika sas maj bari palal 1939: e phirutne roma sas ande maj baro bilačhipen/perikolo desar e thanjarde roma.

Ama. kadaja dixotomikani karak-teristika le persekuciaki le "gypsyuren-ge" avel andar jekh sikavipen le ververe mujengo le bilače dikipnasko/ima-ginako le " gypsyesko o aver". And-o Rajxo patjalas pes kaj o maj baro folk-rasialo bilačhipen avel katar "Gypsy Mischlinge", parcialo vaj totalo than-jarde trajoske, save, sar phenelas pes, "rimosarenas" o "trupo le germanikane naciako" perdal lengo sa maj intenzivo socialo kontakto le majoritaro popula-ciasa. Avi katar o Rajxo, special and-e uštavde divesute thema, o fantasmati-ko keripen le "gypsyiesko o aver" sas projektive special pe phirutne roma. Phenda pes ke lengo "mobilo" trajo si numaj jekh kamuflažo vaš e aktivitetura spionimaske mamuj e germanura, and-o serviso le "židovikane-bolševitiko dušmanjesko le lumjako". [III. 2]

MOBILO TRUPE MUDARIPNASKE

E istorikura save roden (keren investi-gacia pe) e nacional socialistikane poli-tike tradine karing e roma phenen ke o dujto Lumjako Maripen – astarde le nazisturendar and-o 1 septembra 1939, kana atakisarde i Polša – geldja k-o baro baripen le opresiako thaj le persekucia-ko save resle ži k-o genocido. Speciale e germanikane atakos pe Sovietikani Unia, andar o milaj 1941, sas les de katar o anglunipen jekh karaktero rasistikane maripnasko vaš o vidžavipen thaj ek-sterminacia. Vaš kadaja kampania kerde pes štar "Einsatzgruppen" (A, B, C thaj D), mobilo trupe le SS-eske. Von lenas instrukcije/ordinura katar o Šerutno Ofi-so vaš i Sekuriteta le Rajxoski. Sastes, sa kadale trupen, A, B, C thaj D, sas len 3000 manušo. Von sas te mudaren jekh miliono manušo. [III. 1]

E "Einsatzgruppen" labjarde/ uzisarde buxle direkcije kašte alosaren o targetura lenge mudaripnatenge. I trupa A, savi kerda e mudaripnata and-e Baltiko thema thaj and-e upruno riga le Rusiake,

arakhle o gin/numero lenge viktimengo k-o 1 februara 1942 savo reslo k-o 240410. khetanes 218000 židovjenca puškime, von mudarde aver 5500 manušen and-e pogromura, von kerde lista le mulenca sar "lituancura save nakhenas i granica, komunistura, partizanura, nasvale mental thaj aver". Kon sas e 311 "aver" na phe-nel pes. E roma šaj sas thode and-e grupe k-e "partizanura" thaj "aver".

Čačes e roma sas maškar e vik-time le "Einsatzgruppen"-enge thaj le trupenge SS pe sovietikani thaj baltiko phuvja. Lengo angluno targeto/res sas e židovjandar e sovietikane thema thaj i birokracia le komunistikane themen-gi, i židovikani inteligencija thaj sarsavo židovo dikhlo sar gata te kerel rezistenca. Ama, aba and-o angluno čhon and-i so-vietikani kampania, e "Einsatzgruppen" zurjarde penge akciije. Akana von astar-dile te mudaren sa maj bute manušen po-sibilo andar i židovikani populacia. Sa-jekh, o muradipen sas tradino vi karing e roma.

And-e USSR thaj Baltiko Thema, e Germaniakane Wehrmachtoske (milita-ro) trupe na sas butivar direkto thode/in-

I IMAGINA LE “BIAMALESKI”

I aktiviteta le “Einsatzgruppen”-engi thaj le SS-eski sas bazime pe jekh jerarxikanes artikulime imagina le biamaleski. Opre sas e židovja thaj e komunistura thaj lengo fantasmatico xamipen ande jekh “židovikani-bolševikani konspirativo lumja”. Ande kadaja ideologiko piramida, le “gypsyuren” sas len jekh maj telutno, ama na insignifikanto, than. Von sas sikavde sar “inferioro rateske”, “asocialo”, “partizanja”, “spionja” thaj “agentura” le imaginativo “židovikane biamalikane lumjaki”. Dikhle katar e “Einsatzgruppen” sar i panžto-kolumna informacijengi and-o serviso le “židovikane bolševimosko”, von partikularo lenas and-o dikhpen le phirutne romen kanagodi e mudaripnaske trupe šunenasa anda lende. Dikhle numaj sar auksiliara le “biamalikane lumjake”, lengo mudaripen na sas jekh bari prioriteta.

III. 4

Die im Lande umherirrenden Zigeuner bilden eine Gefahr in doppelter Hinsicht:

- 1.) als Überträger von ansteckenden Krankheiten, insbesondere von Fleckfieber,
- 2.) als unzuverlässige Elemente, die sich weder den Vorschriften der deutschen Behörden beugen, noch gewillt sind, eine nutzbringende Arbeit zu verrichten.

Es besteht begründeter Verdacht, dass sie durch Nachrichtenübermittlungen im feindlichen Sinne der deutschen Sache schaden. Ich bestimme daher, dass sie in der Behandlung den Juden gleichgestellt werden.

III. 5

Hinrich Lohsesko lil andar decembra 1941. And-o racionalizipen le motivacijengo vaš o muradipen le romengo andar Libau, o Lohse sikavelas e “gypsyuren phirutne andral o them” ke phiren ingerindoj penca nasvalimata infekcijenca, maj phenelas ke si “bipakivale elementura save nijekhvar na-j te thon kan e ordinurjenge legermanikane autoriteturenge, thaj ni naj te kamen te keren buti”. Maj dur, vov phenelas ke sas baro patjaipen ke von keren bilačes le Germaniake anda kodo kaj phiraven infirmacije. Pečatime sar spionja, antisocialo thaj sar rimosarinđoj o sastipen le populaciako, e “gypsyura” sas sikavde le Lohsestar sar lače mudaripnaske. “Deklarisarav ke von trubul te oven tratisarde sa sar e židovja.”

(katar Zimmermann 1999, p. 143, détail)

volvirime and-o mudaripen le romengo. Ama i Militaro Policia, i Sekreto Militaro Policia thaj partikularo e armijaki palutni aria “Sicherungsdivisionen” dine le “itineranto gypsyuren” and-o vast le “Einsatzgruppen”-engo te oven puškime. Maj but, e “Wehrmacht”-oske trupedine bari organizacionalo thaj texniko asistensa and-e kadala ekzekucije kerde katar e “Einsatzgruppen”. E “Einsatzgruppen” mudarde e romen save perenas ande lenge vasta, ama na rodine len odobor but zorasa sar kerde le židovjenca thaj le komunisturenca. Ama, kana e mobilo “Einsatzgruppen” sas paruvde ande thanjarde/stacionaro trupe le Policiaki le sekuritetaki thaj barjarde trupenca katar i Policia le Germaniakane Ordinoski, thaj dašti lenas ažitipen katar e autoritetura le civilo uštavipnaske/okupaciake, sas and-o Baltikano regiono, von astardile te mudaren sistematik le romen. [III. 4]

LATVIA

Nanaj amen dosta informacije po mudaripen le romengo and-i Lithuania, ama

žanas preciz kaj and-i Latvia o sistematičko mudaripen le romengo astarda te kerel pes and-o 4 decembra 1941, kana sas puškime pretele jekh šel roma andar i diz. Libau. E mudarne sas membrura katar i divizia kaj sas le Polician le Germaniakan Ordinoski ande kodoja diz. Kadava mudaripen sas o rezono vaš i iniciativa le šerutneski le Policiako Ordinoski and-o “Ostland” (ande savo sas e Baltiko Thema thaj o Belarus), Georg Jedicke. Vov kerdja kadja kaj o guvernori le Themesko “Ostland”, Hinrich Lohse, te lekhel/xramosarel jekh lil kaj kerda pinžardo p’o agrimento vaš o mudaripen le “gypsyuren” andar Libau. Ande kadava lil, o Lohse phenda ke e “gypsyura ... phirindoj andral o them...trubul te oven tretisarde sas e židovja.” [III. 5]

Ande peski cirkulara andar 4 decembra 1941, o Lohse ni na phendasar jekh ženo dašti te ovel klasifime sa “gyspsi”, ni ke i fraza “gypsyura phirindoj andral o them” si sajekh le thanjarde/sedentaro romenca. I Policia vaš i Germaniakani sekuriteta andar Latvia interpretisarde o phenipen kadale governorjeske sar kaj “e gypsyura saven si len regularo

buti thaj save nanaj jekh perikolo/khanilipen vaš i societeta ande jekh politikano vaj krimianlo mandaipen/senso” ma trubul te oven lile/arestime thaj puškime. Pe aver rig, e aver, katar e Policiako Ordino save lile le romen thaj dine len and-e vasta le Policiaki le sekuritetaki lile i fraza “gypsyura phirindoj andral o them” sar kana si “gypsyura”. Ande kodo, and-i Latvia, o baltiko them le maj bare numerosa romane populaciako, vi e nomadiko thaj vi e thanjarde roma sas lile te oven puškime le Policiatar le sekuritetaki ande anglutne čhona le beršeske 1942.

O nanaipen jekhe xatharipnasko maškar i Policia le sekuritetaki thaj e Policiako Ordino pe definicia le mudarde viktimgeni, kerdja kaj o Karl Friedrich Knecht, šerutno k-e policiako Ordino andar Latvia, te del jekh eksplikativo cirkulara and-o trinto čhon (mars) le beršesko 1942. pala’ sar phenel kadaja cirkulara, čhinavda pes godi (decidisarda pes), palal diskucije le šerutnesa el Policiako le sekuritetaki andar Latvia, kaj and-o avindipen “numaj e phirutne gypsyura” te oven lile thaj dine k-i Policia le sekuritetaki. Maškar 1942 thaj 1943, and-

i Latvia e roma xasarde pengo živan anda kodo kaj kadaja biklaro cirkulara na kerda jekh ŝužo ulavipen maŝkar e “phirutne” thaj e thanjarde “gypsyura”, thaj kadaja dia le polician slobodo vast k-o alosaripen le viktimgo ande avinde čhona. Patjal pes ke pretele dopaŝ andar e 3800 roma sas mudarde. Kodole romenge andar i Latvia save na sas mudarde dia pes lenge o ordino te ne meken o than kaj beŝenas.

ESTONIA

E anglutne puŝkimata le romenge and-i Estonia kerde pes sigo palal i germaniakani invazia andar juno 1941, jekh estonianitiko iniciativa. Kaj na sas jekh koerento politika anti-“gypsismo”-ski, e ordinura save marenas pes and-o ŝero jekh avresa dikhindoj o tratamiento “le gypsyurengo” ordonime katar o Ŝerutno Ofiso le Sekuritetako le Rajxoski, o Germanikano Ministeri le Divesutne Uŝtavde Phuvjengo thaj o “Wehrmach”, kerde jekh them dezorintimasko, savo ŝaj kerda te ačhovel živdi i majoriteta le estonikane romengi perdal o rao

peripen andar 1943. Dekatar o durutno 1941 – anglutnipen 1942, sare estonikane roma sas subijekto rezidencako zorasa. O angluno puŝkimos butengo, kana mudarda pes jekh trinipen andar i romani populacia, kerda pes and-o oktobra 1942.

Maŝkar januara thaj februara 1943, e romenge save ačhile lia pes lenge i proprieteta thaj sas thode and-e koncentracion lagro katar Tallinn, kerindoj buti telal o rasistikano xoxavipen ke kadala estonikane roma si i “panžto kolumna” le Lole Armijaki. Numaj maŝkar 5 thaj 10 procentura andar e 750-850 anglal maripnaski populacia romengi ačhili živdi palal o germanikano uŝtavipen.

AUSCHWITZ-BIRKENAU

K-o anglunipe le milajesko andar 1942, andakodo kaj le Germanikane Ministeros le Divesutne Uŝtavde Phuvjengo sas les and-o dikhipen e politike le “gypsyurengo”, aba kerenas pes zuales e liipnata/arestipnata le romenge thaj o puŝkimos butengo (and-i masa). E dis-

kucie pe propozisardi cirkulara gele maj dur and-o Ministerio vaš Divesutne Thema ži k-o anglunipen le berŝesko 1943. Propozisarda pes akana kaj sa e “gypsyura” te oven andine khetanes thaj thode telal rakhipen/pazimos ande specio lagerja thaj thana, na sikavda pes sofele thana. O Heinrich Himmler, sar ŝerutno le SS-esko, na kamlo o propozimos le Ministerosko le Divesutnimasko. Akana lesko gindo sas kaj sa e thanjarde “gypsyura” te oven thode telal sa kodola regule sar vi e aver themutne, thaj sa e “phirutne gypsyura” te oven thode telal sa kodola regule sar e židovja. Kaj and-o 1942, kodola pečatime/etiketime sar “phirutne gypsyura” sasas mudarde, akana, and-o 1943, propozisarda pes kaj von te oven thode and-e koncentraciaker lagerja. Kadava sas, ande jekh garavdo vakeripen, jekh instrukcia te kiden e itineranto romen andar i Divesutni Evropa k-o Auschwitz-Birkenau, kaj o SS kersa specio sekcia “gypsyurengi” k-o anglunipen le berŝesko 1943. And-o 1944, 2000-3000 roma sas deportime k-o Auschwitz katar Brest-Litovski, savo sas andar o Germaniatar uŝtavdo Belarus thaj andar Lithuania.

BIBLIOGRAFIA

Si but phares te arakhel pes preciz o numero le lithuanikane, latvikane thaj estonikane romengo save sas mudarde vorta and-e Baltiko Thema

thaj k-o Auschwitz-Birkenau. And-i Latvia, e mobilo “Einsatzgruppe” A thaj e thanjarde policiaker trupe mudarde pretele dopaŝ andar e 3800 roma. And-I Estonia, maŝkar 90 thaj 95 procentja andar e 750-850 roma

save živenas othe sas mudarde. O kazo le Lithuanikano mangel avinde investigacije, ama e istorikura patjan kaj i bari majoriteta le romengi save živenas athe sas mudardi.

Bibliographie

Hancock, Ian (2002) *We are the Romani people. Ame sam e Rromane džene*. Hatfield: University of Hertfordshire Press | **Kenrick, Donald / Puxon, Grattan (1995)** *Gypsies under the Swastika*. Hatfield: University of Hertfordshire Press | **Weiss-Wendt, Anton (2003)** *Extermination of the Gypsies in Estonia during World War II - Popular Images and Official Policies*. In: *Holocaust and Genocide Studies*, Vol. 17, pp. 31-61 | **Zimmermann, Michael (1999)** *The Soviet Union and the Baltic States 1941-44: the massacre of the Gypsies*. In: *Kenrick, Donald (ed.) In the shadow of the Swastika. The Gypsies during the Second World War - 2*. Hatfield: University of Hertfordshire Press, pp. 131-148 | **Zimmermann, Michael (2001)** *The Wehrmacht and the National Socialist Persecution of the Gypsies*. In: *Romani Studies 5*, Vol. 11, No. 2, pp. 111-135